

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

С. Д. Бережний,
кандидат юридичних наук,
суддя Апеляційного суду Хмельницької області,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 343.611

СПІВВІДНОШЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ З ІНШИМИ РІЗНОВИДАМИ УМИСНОГО ВБИВСТВА ПРИ ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИНАХ

Досліджується питання кримінальної відповідальності за умисне вбивство з корисливих мотивів і розмежування його від інших різновидів умисного вбивства при обтяжуючих обставинах. Аналізується мотив умисного вбивства як обов'язкової ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України. Наведено критерії розмежування окремих різновидів умисного вбивства.

Ключові слова: умисне вбивство, корисливий мотив, хуліганський мотив, мета злочину, кваліфікація злочинів.

У доктрині кримінального права завжди приділялась значна увага дослідженню питань кримінально-правового захисту людей від посягань на їхнє життя. Проблемним та іншим питанням, пов'язаним з кримінальною відповідальністю за злочини проти життя людини, присвячено багато праць. Ці питання досліджували у своїх роботах М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. О. Глушков, О. В. Гороховська, В. К. Грищук, В. Т. Дзюба, Н. А. Дідківська, М. Й. Коржанський, М. П. Короленко, О. П. Литвин, В. М. Мамчур, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, Л. А. Остапенко, О. І. Перепелиця, В. В. Сташис, С. Д. Шапченко, Н. В. Шепелева, С. С. Яценко та інші відомі вчені.

Незважаючи на значну увагу, що приділяється питанням кримінальної відповідальності за злочини проти життя людини, спеціальному кримінально-правовому дослідженню деяких видів вбивств присвячено небагато праць. Наразі в Україні відсутні фундаментальні роботи з проблем кримінальної відповідальності за умисне вбивство з корисливих мотивів. Окремі питання, що стосуються кримінально — правового змісту цього кваліфікованого різновиду вбивства, й досі

залишаються спірними та потребують подальших досліджень. Відсутність чітких критеріїв розмежування вбивств з корисливих мотивів з суміжними злочинами негативно впливає на правозастосовчу практику з цієї категорії справ. Відсутність зв'язку в деяких випадках між теорією і практикою приводить до помилок у кримінально-правовій кваліфікації злочинів, у процесі здійснення кримінального судочинства.

Слід зазначити, що немає єдиної думки з цього питання і серед науковців, які досліджували проблеми відповідальності за злочини проти життя особи.

Вирішуючи питання співвідношення умисного вбивства з корисливих мотивів з іншими різновидами умисного вбивства при обтяжуючих обставинах, слід враховувати той факт, що специфічний зміст видової ознаки, передбаченої п. 6 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (КК України), визначає, насамперед, особливості суб'єктивної сторони умисного вбивства з корисливих мотивів; у кваліфікації п. 6 може поєднуватись з усіма пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, що характеризують ті елементи юридичного складу злочину, які належать до об'єкта, об'єктивної сторони чи суб'єкта злочину.

Водночас проблемним є питання про співвідношення умисного вбивства з корисливих мотивів з іншими різновидами умисного вбивства, які сконструйовані з використанням кваліфікуючих ознак, що характеризують суб'єктивну сторону злочину.

Слід зазначити, що позиція пленуму Верховного Суду України щодо цього питання декілька разів зазнавала істотних змін. Так, у абз. 1 п. 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. (до внесення змін постановою від 3 грудня 1997 р.) № 1 “Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини” була викладена категорична позиція пленуму щодо неможливості кваліфікації вбивства однієї і тієї ж особи за сукупністю пунктів “а”, “б”, “в”, “ж” ст. 93 КК України (йдеться про КК України 1960 р. — вказаним пунктам у КК України 2001 р. відповідають п.п. 6, 7, 8, 9, 10 ч. 2 ст. 115 — С. Б.) у будь-якому їх поєднанні [1, с. 93]

Але в правозастосовчій практиці мали місце реальні випадки, коли особа, наприклад, за винагороду вчиняла умисне вбивство потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового або громадського обов'язку. Саме ці реальні справи змусили Верховний Суд України переглянути свої позиції з цього питання, що знайшло своє відображення при прийнятті Постанови Пленуму від 3 грудня 1997 р. № 12 “Про внесення змін і доповнень у деякі Постанови пленуму Верховного Суду України”. Відповідно до змін, внесених у постанову від 1 квітня 1994 р. № 1, абз. 1 п. 20 був викладений у новій редакції. Пленум, зокрема, роз'яснив, що не можна кваліфікувати умисне вбивство однієї особи одночасно за пунктами “а” і “б” ст. 93 КК України (йдеться про пункти, які відповідають п.п. 6 та 7 чинного КК України — С. Б.), і зазначив, що, як правило, умисне вбивство однієї особи не повинно також одночасно кваліфікуватися за пунктами “а”, “в”, “ж” ст. 93 КК України (п.п. 6, 8, 9, 10 КК України 2001 р. — С. Б.). Разом з тим Пленум Верховного Суду України зауважив, що в окремих випадках (наприклад, при вчиненні умисного вбивства на замовлення) така кваліфікація можлива [2, с. 32].

Отже, категорична заборона кваліфікації умисного вбивства однієї особи одночасно з інкримінуванням різних обтяжуючих обставин, відтоді стосувалася лише пунктів, що передбачали умисне вбивство з корисливих мотивів і хуліганських мотивів.

Але навіть така редакція була не виправдано категоричною; з огляду на це, Пленум Верховного Суду України у постанові від 7 лютого 2003 р. № 2 зауважив, що “... у випадках, коли винна особа, вчиняючи умисне вбивство, керувалась не одним, а декількома мотивами, судам належить з'ясувати, який із них був домінуючий, і кваліфікувати злочинні дії за тим пунктом ч. 2 ст. 115 КК України,

яким визначено відповідальність за вчинення вбивства з такого мотиву. Разом з тим в окремих випадках залежно від конкретних обставин справи можлива кваліфікація дій винної особи і за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, якщо буде встановлено, що передбачені ним мотиви (мета) рівною мірою викликали рішучість вчинити вбивство” [3, с. 117].

Пропонуємо розглянути, як вирішується питання про можливість співіснування різних мотивів при вчиненні злочину у тому числі й умисного вбивства, у науці кримінального права.

Загально визнаною у юридичній та психологічній літературі є думка про те, що майже кожний акт поведінки детермінується не одним, а декількома мотивами. Так, А. Ф. Зелінський зазначає, що полімотивність виявляється не тільки у конфлікті потреб, але і в їх паралельному впливі на мотивоутворення [4, с. 79].

Проте одна група авторів вважає, що при вчиненні конкретного злочину в психіці людини можуть “співіснувати” два чи більше рівноправних мотиви, серед яких немає домінуючого, тому всі вони повинні бути відображені у кваліфікації. Друга група стверджує, що мотиви діяльності конкурують між собою, тому оцінка вчиненого повинна відбуватися з урахуванням лише “головного” із них. Аргументуючи таке твердження, Б. С. Волков пише: “Людина не може покласти в основу своєї поведінки одразу декілька різних за змістом і значенням мотивів. Намір вчинити злочин зазвичай пов’язується з яким-небудь одним мотивом, який і є головним, основним мотивом злочинної діяльності. Завжди “переважає” той мотив, на користь якого вчинений вольовий акт і який покладений в основу рішення. Інші спонування, хоча і діють в унісон, змінюють чи посилюють значення загальної рішучості вчинити злочин, але у вчиненому діянні відіграють підлеглу, другорядну роль”. Автор формулює висновок, що одне і те саме вбивство за мотивом його вчинення не може бути кваліфіковано одночасно за двома чи більше пунктами статті КК про умисне вбивство при обтяжуючих обставинах [5, с. 29].

Прихильницею першої точки зору, яка “переносить” її на юридичний склад умисного вбивства з обтяжуючими обставинами, є Н. А. Дідківська. Науковець, яка на дисертаційному рівні дослідила особливості такого різновиду умисного вбивства, як вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, пише: “У випадках, коли мета не допустити чи припинити правомірну діяльність потерпілого у зв’язку з виконанням обов’язку та мета приховати інший злочин або полегшити його вчинення рівною мірою зумовили вчинення умисного вбивства, винному мають інкримінуватись і п. 8, і п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України” [6, с. 13].

На думку Н. А. Дідківської, не виключається кваліфікація одного і того ж умисного вбивства за п.п. 6, 9 ч. 2 ст. 115 КК України, коли корисливий мотив та мета приховати інший злочин або полегшити його вчинення рівною мірою зумовили вчинення умисного вбивства [6, с. 13].

Підтримує позицію про можливість “співіснування” рівноправних мотивів і необхідність врахування всіх їх при кваліфікації — дослідник такого різновиду умисного вбивства, як вбивство особи чи її близького родича у зв’язку з виконанням цією особою службового чи громадського обов’язку В. М. Мамчур [7, с. 107].

На думку Л. А. Андреевої, немає ніяких підстав вважати, що при вчиненні вбивства поведінка винного завжди підпорядкована лише одному мотиву. При кваліфікації вчиненого враховуються основні мотиви. Проте у випадках, коли декілька мотивів були в рівній мірі такими, що визначали поведінку вбивці, всім мотивам повинна бути дана юридична оцінка [8, с. 27].

Водночас І. І. Давидович, проаналізувавши позицію першої групи науковців, побачила у ній “слабкі місця”. Так, умисне вбивство, вчинене за наявності кількох мотивів, кожний із яких розглядається як кваліфікуюча ознака у ч. 2 ст. 115 КК України, відповідно до вищезазначених рекомендацій необхідно кваліфікувати одночасно за декількома пунктами цієї норми. І. І. Давидович допускає такий

варіант, оскільки винному інкримінується один юридичний склад, хоч і з декількома кваліфікуючими ознаками. “Проте, як бути у випадках, — пише вона, — коли заподіяння смерті вчинено і з особистих спонукань, які не передбачені як обтяжуючі обставини у складі кваліфікованого вбивства, і з мотивів, передбачених у ч. 2 ст. 115 КК України? Невже для врахування, наприклад, при вчиненні вбивства мотивів ревності і користі дії винного треба буде кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 115 та п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України?” [9, с. 125–126].

На її думку, оцінка одиничного злочину одразу за двома нормами, які передбачають відповідальність за умисне вбивство, є необґрунтованою. Отже, І. І. Давидович знаходить більш переконливими аргументи Б. С. Волкова та інших науковців, які пишуть про “конкуренцію мотивів”.

Відзначимо, що аргументи І. І. Давидович не видаються нам беззаперечними. Так, з приводу кваліфікації умисного вбивства, вчиненого одночасно з мотивів, які не передбачені як обтяжуючі обставини у ч. 2 ст. 115 КК України, та мотивів, які зазначені у ній, можна навести позицію В. М. Мамчура. Цей науковець запропонував такий підхід до оцінки вбивств, вчинених з різних мотивів, що виникли як на ґрунті побутових стосунків, так і на ґрунті службової або громадської діяльності потерпілої особи чи її близького родича: “Наприклад, вбивство вчинюється як з ревності, так і з помсти за службову або громадську діяльність потерпілого. З точки зору теорії кваліфікації злочинів, у подібних випадках має місце конкуренція між основним і кваліфікованим складом злочину. За загальним правилом, будь-який кваліфікований вид складу має “пріоритет” перед основним видом. Тому такі випадки вбивства слід кваліфікувати за п. 8 ч. 2 ст. 115, а не за ч. 1 ст. 115 КК України” [7, с. 107].

Для визначення своєї позиції з приводу кваліфікації умисного вбивства, вчиненого одночасно за наявності декількох обтяжуючих обставин, що характеризують суб’єктивну сторону злочину, пропонуємо більш детально розглянути співвідношення умисного вбивства з корисливих мотивів з різновидами вбивств, передбаченими п.п. 7, 8, 9, ч. 2 ст. 115 КК України.

Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК) та умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК).

У теорії кримінального права і у правозастосовчій практиці загальноприйнятим є підхід, відповідно до якого умисне вбивство однієї особи не може бути вчинено одночасно з корисливих та хуліганських мотивів. Для формулювання власної позиції розглянемо, як визначається зміст хуліганського мотиву в наукових працях учених-криміналістів та на практиці.

На думку І. М. Даньшина, під хуліганськими спонуканнями розуміються різні низькі мотиви, які викликають у особи рішучість грубо порушити громадський порядок і виразити явну неповагу до суспільства. На підставі вивчення судової практики цей науковець приходить до висновку, що такими мотивами бувають пущоці, намагання відкрито показати свою неповагу до оточуючих, явно протиставити свою поведінку громадському порядку, виявити зневажливе ставлення до особистої гідності людини та її праці, а також до інших правоохоронюваних благ та інтересів, до правил співіснування у суспільстві; намір проявити безчинство, хвастоці, п’яну хвацькість, жорстокість, показати свою “силу”, “хорообрість” і, таким чином, познущатись над беззахисними, виявити свою “зверхність” над іншими громадянами; намір виявити свій протест проти громадської дисципліни тощо. На підставі вказаного І. М. Даньшин стверджує, що хуліганські спонукання зводяться не до одного мотиву, а становлять поєднання багатьох мотивів [10, с. 161].

Підтримує таку думку і В. П. Власов, вказуючи, що розуміння хуліганських мотивів обумовлюється їх складністю, комплексністю, оскільки вони можуть містити в собі як власні хуліганські спонуки, так й інші — найчастіше особисті мотиви [11, с. 126].

Досліджуючи зміст хуліганського мотиву, С. В. Скларов розкриває його через такі формулювання: “самоутвердження”, “демонстрація хоробрості”, “бажання полоскотати нерви” [12, с. 267].

Слід погодитись з І. Даньшиним, який визначає такі специфічні ознаки хуліганських мотивів: раптовість їх виникнення, формування та скороминучість дії; їх мізерність (явна малозначність приводу або невідповідність з вчиненим діянням; відносна легковажність мотивації; публічність, явність їх прояву) [10, с. 174].

Відповідно до п. 11 постанови пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України) вчиняється “... внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини чи з використанням малозначного приводу” [3, с. 111].

На нашу думку, не сприяє встановленню істини у справі тлумачення умисного вбивства з хуліганських мотивів як безпричинного вбивства. Безпричинне, а отже, вбивство без мотиву є нонсенсом. Виходить, що коли слідчий або суд намагалися, але не встановили причини вчиненого вбивства, то його скоєно без причини, тобто з хуліганських мотивів. Під цю мірку можна підвести будь-яке умисне вбивство, причини якого встановити важко і, здається, неможливо. Таким чином, щоб визнати умисне вбивство вчиненим з хуліганських мотивів, необхідно точно встановити, що особа вчинила це вбивство саме з таких мотивів.

Викладене вище, а також наше розуміння корисливого мотиву дозволяють стверджувати, що умисне вбивство однієї особи не може бути вчинено одночасно з корисливих та хуліганських мотивів.

Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України) та умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України).

Перш за все зазначимо, що особливості специфічного різновиду умисного вбивства, передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, в основному пов'язуються саме зі змістом суб'єктивної сторони цього злочину. Так, розкриваючи зміст формулювання “у зв'язку з виконанням службового або громадського обов'язку”, вжитого у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, пленум Верховного Суду України у постанові від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначив: “Відповідальність за умисне вбивство особи або її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку настає, якщо злочин вчинено з метою не допустити або перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства” [3, с. 112]. Із вказаного випливає, що обов'язковою ознакою складу злочину при посяганні на потерпілого під час або до виконання ним службового чи громадського обов'язку є мета — не допустити або припинити правомірну діяльність потерпілого чи змінити її характер; при вчиненні злочину після виконання відповідних обов'язків обов'язковим є мотив — помсти за цю діяльність. Подібного тлумачення суб'єктивних характеристик юридичної конструкції “у зв'язку з виконанням обов'язку” дотримується більшість науковців [13, с. 154–178].

Також варто вказати, що в окремих нормах Кримінального кодексу Російської Федерації (КК Російської Федерації), наприклад, у п. “б” ч. 2 ст. 105, п. “б” ч. 2 ст. 111, п. “б” ч. 2 ст. 112, п. “б” ч. 2 ст. 117 російський законодавець використовує формулювання “у зв'язку із здійсненням службової діяльності або виконанням громадського обов'язку”. У ст.ст. 296 та 298 КК РФ йдеться про вчинення злочинів стосовно осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя, у зв'язку із розглядом справ і матеріалів у суді, з провадженням попереднього розслідування або виконанням судових актів. У ст. 318 цього КК передбачено

відповідальність за застосування насильства щодо представника влади у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків. Водночас в інших нормах, зокрема у ст.ст. 277, 295 та 317 КК РФ, у яких встановлена відповідальність за посягання на життя державного або громадського діяча, особи, яка здійснює правосуддя або попереднє розслідування, а також працівника правоохоронного органу, прямо визначено мотив і мету цих посягань — вони вчиняються з метою перешкодити законній діяльності потерпілого або з мотивів помсти за таку діяльність. Враховуючи спільні підстави для спеціального захисту осіб, які здійснюють правомірну службову діяльність або виконують громадський обов'язок, можна стверджувати, що російський законодавець використовує як рівноправні формулювання типу “у зв'язку з виконанням обов'язку” та “з метою перешкодити законній діяльності потерпілого або з мотивів помсти за таку діяльність”.

Беручи до уваги наведене вище судове та доктринальне тлумачення юридичної конструкції “у зв'язку з виконанням обов'язку”, вважаємо, що обов'язковими характеристиками суб'єктивної сторони тих складів, при побудові яких така конструкція використана, є мета або мотив вчинення злочину.

З приводу того, чи можуть поєднуватись при кваліфікації умисного вбивства особи такі ознаки, як “у зв'язку з виконанням службового чи громадського обов'язку” та інші ознаки, які характеризують мотив або мету вчинення злочину, у науковій літературі висловлювались різні думки.

Нами вже була наведена позиція В. М. Мамчура, який підтримує думку про можливість “співіснування” рівноправних мотивів і необхідність врахування всіх їх при кваліфікації, зокрема вбивств, вчинених зі спонукань, що виникли як на ґрунті побутових стосунків, так і на ґрунті службової або громадської діяльності потерпілої особи чи її близького родича.

Іншої думки дотримується О. В. Белокуров, який вважає, що якщо вбивство вчинено при виконанні службової діяльності (громадського обов'язку), але з інших мотивів (корисливості, ревнощів), то п. “б” ч. 2 ст. 105 КК РФ (що відповідає п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України — С. Б.) інкримінуванню не підлягає, оскільки в цілому в подібних випадках злочин не обумовлений службовою діяльністю (громадським обов'язком) потерпілого [14, с. 59].

Таку ж позицію займає І. І. Давидович, яка стверджує, що вчинення посягань стосовно представників влади чи громадськості, а також їх близьких, які викликані як особистими спонуканнями, так і невдоволенням службовою або громадською діяльністю потерпілого чи його близьких, треба кваліфікувати, враховуючи “переважливий” мотив у свідомості винного [9, с. 125–126].

Здебільшого так само підходить до цього питання і правозастосовча практика. Так, російський учений О. М. Попов наводить у своїй монографії, присвяченій аналізу умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, такий приклад: Р., з метою викрадення комп'ютера з адміністративного корпусу військової частини, після закінчення робочого дня сховався в одному з приміщень. Після того, як співробітники залишили заклад, він вийшов з укриття і зіткнувся з охоронцем Л. Бажаючи довести її до непритомного стану, він завдав їй велику кількість ударів по голові газовим пістолетом. Однак потерпіла вирвалась і побігла, намагаючись покликати на допомогу. Р. вирішив вбити потерпілу. Заволодівши під час боротьби табельною зброєю Л., він пострілом у голову вбив її. Прихопивши пістолет з бойовими патронами, Р. залишив місце злочину. Касаційна інстанція, розглянувши справу, виключила з вироку вказівку про засудження Р. за вбивство особи у зв'язку з виконанням нею своєї службової діяльності. Колегія зазначила таке. Р. вчинив напад на Л. з метою заволодіння комп'ютером (тобто з корисливою метою) і вбив її у зв'язку з тим, що вона стала чинити йому опір і намагалась викликати допомогу, що перешкоджало б йому вчинити викрадення, тому кваліфікація вчиненого за п. “б” ч. 2 ст. 105 КК РФ (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України — С. Б.) є зайвою [15, с. 156].

У наведеному прикладі суд, даючи оцінку вчиненому, виходив із необхідності встановлення “переважного” мотиву вбивства: оскільки основною спонукальною причиною, на думку правозастосовчого органу, була саме корисливість, кваліфікація відбулася тільки як за умисне вбивство з корисливих мотивів.

На нашу думку, пошук при кваліфікації подібних ситуацій “основного” або “переважного” мотиву призводить до того, що оцінка вчиненого є неповною, не відображає всіх фактичних обставин справи. Розглянемо, наприклад, такий випадок: К., виконуючи свій службовий обов’язок, затримав М. під час вчинення ним злочину. Крім того, К. був власником різноманітних матеріальних цінностей. Звільнившись з місць позбавлення волі, М. вирішив помститися К. за те, що він його затримав, а також перешкодив йому заволодіти цінностями К. З цих причин М. учинив вбивство К. Зрозуміло, що в такому випадку корисливий мотив і мотив помсти не виключають один одного. Навпаки, вони детермінують вчинення вбивства, яке, на нашу думку, повинно бути кваліфіковано за п.п. 6 та 8 ч. 2 ст. 115 КК України.

Звернемось до співвідношення умисного вбивства, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, з умисним вбивством з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України).

Питання про співвідношення вказаних різновидів вбивства розглядається переважно у контексті тих випадків, коли умисне вбивство здійснюється з метою полегшити вчинення корисливого злочину (розбою, вимагання тощо), або з метою приховати такий злочин.

Думки науковців щодо можливості кваліфікації умисного вбивства одночасно за п.п. 6 та 9 ч. 2 ст. 115 КК України відрізняються.

Так, Л. А. Андреева, вказуючи, що практика знає випадки, коли декілька мотивів були в рівній мірі такими, що визначали поведінку вбивці, і вважаючи, що за таких обставин усім мотивам повинна бути дана юридична оцінка, наводить інший приклад. З метою крадіжки Х. проник у квартиру К., але в цей час К. повернулася додому. Тоді Х. напав на неї, наніс безліч ножових поранень, а потім задушив, після чого зник з викраденим. Встановлено, що вбивство було вчинено з корисливих мотивів та боязні наступного викриття (К. знала Х.) Л. А. Андреева зазначає, що ці два моменти знайдуть відображення лише при кваліфікації вчиненого Х., поряд з розбоєм, і за п.п. “з”, “к” ч. 2 ст. 105 КК РФ [8, с. 27] (що відповідає п.п. 6, 9 ч. 2 ст. 115 КК України — С. Б.)

Як зазначає Л. А. Андреева, вбивство, поєднане з вимаганням, також може бути вчинене і з помсти за невиконання вимог суб’єкта вимагання, і з метою приховання вимагання. В останньому випадку в кваліфікацію включається, крім п. “з”, ще й п. “к” ч. 2 ст. 105 КК РФ (п. 6 п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України). Науковець наводить приклад з практики, коли винний викрав хлопчика і вбив його, а потім вимагав гроші у матері вбитого під приводом повернення дитини. Судом дії винного були кваліфіковані як вбивство з корисливих мотивів, з метою приховання іншого злочину — викрадення людини з корисливих мотивів, а також вимагання при обтяжуючих обставинах [8, с. 30].

Не виключає співіснування корисливого мотиву і мети приховати попередній злочин і С. В. Бородин. Останній зазначав, що трапляються випадки, коли вбивство вчинено одразу ж після розбійного нападу з мотиву утримання майна й одночасно з метою приховання розбою. Такі дії утворюють, на його думку, сукупність п.п. “з” і “к” ч. 2 ст. 105 КК РФ (п. 6 і п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України — С. Б.) [16, с. 177–178].

Як бачимо, Л. А. Андреева та С. В. Бородин припускають одночасне інкримінування суб’єкта умисного вбивства таких обтяжуючих обставин, як корисливий мотив та мета приховання попереднього злочину. Ще більш широкий підхід, який передбачає можливість співіснування корисливого мотиву не тільки

з метою приховати інший злочин, а й з метою полегшити вчинення іншого злочину, пропонує Н. А. Дідківська [6, с. 13].

Протилежну точку зору висловив М. П. Короленко. На його думку, кваліфікація вбивства за сукупністю п.п. 6 і 9 ч. 2 ст. 115 КК України виключається [17, с. 89].

Питання про співвідношення умисного вбивства з корисливих мотивів з умисним вбивством з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, на нашу думку, треба розглядати окремо щодо кожної з двох обтяжуючих обставин, передбачених п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Досить часто умисне вбивство поєднується з вчиненням інших злочинів, у (юридичному) складі яких корисливий мотив передбачений як обов'язкова або альтернативна ознака (це, зокрема, злочини, передбачені ст.ст. 187, 189, 262, 289, 308, 312, 313, 362, 410, 433, 446 КК України). На нашу думку, якщо умисне вбивство мало місце під час скоєння зазначених злочинів і вчинене з метою їх полегшення, саме корисливий мотив повинен визначати кваліфікацію дій винного, яка має відбуватись за сукупністю злочинів, передбачених п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України і відповідною частиною однієї з названих статей.

Так, ми вважаємо абсолютно правильною судову оцінку вчиненого у такому прикладі: наркоман А. вчинив умисне вбивство своєї сусідки з метою полегшити викрадення опійного маку, який вона вирощувала в себе на городі. Дії А. були кваліфіковані за сукупністю злочинів, відповідальність за які передбачена п. 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 3 ст. 308 КК України, як умисне вбивство з корисливих мотивів та розбій з метою викрадення наркотичних засобів. Тут умисне вбивство фактично є і моментом закінчення розбою з метою викрадення наркотичних засобів, оскільки розбій вважається закінченим з моменту нападу з метою заволодіння наркотичними засобами, поєданого з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [18, с. 40–44].

Отже, ми вважаємо, що при вчиненні умисного вбивства з метою полегшити корисливий злочин дії винної особи підлягають кваліфікації за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, який у цій частині є своєрідною спеціальною щодо п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України нормою, оскільки передбачає зв'язок умисного вбивства саме з корисливим злочином.

Варто відзначити, що подібну позицію займають багато сучасних російських науковців, які вважають, що вбивство, скоєне в процесі розбою чи вимагання з метою полегшити вчинення зазначених злочинів, повинно кваліфікуватись лише за п. "з" ч. 2 ст. 105 КК РФ [19, с. 77].

Щоправда, така думка ґрунтується на чинній редакції ст. 105 КК РФ, у п. "з" якої, одночасно з умисним вбивством з корисливих мотивів, передбачено альтернативну кваліфікуючу ознаку складу злочину — вчинення вбивства, поєданого з розбоєм, вимаганням чи бандитизмом.

У разі, коли умисне вбивство було вчинено після скоєння будь-якого корисливого злочину з метою його приховання, дії винного, на нашу думку, не дають підстав для кваліфікації цього вбивства за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Таке твердження обумовлене тим, що на момент умисного вбивства корисливість як спонукальний фактор уже не діє — вона вже реалізована. У свідомості людини виникає нова мотивація — прагнення уникнути затримання, прагнення позбутися свідка тощо. Тому випадки, коли умисел на вбивство потерпілого виник уже після заволодіння його майном і супроводжується іншими — некорисливими — прагненнями, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і статтею, яка передбачає відповідальність за корисливий злочин. При цьому на рівні складу останнього злочину вбивство відображатись не може.

З огляду на зазначене, ми вважаємо частково некоректною судову оцінку вчиненого у такій ситуації: Б. з метою заволодіння грошима П. повідомив останньому неправдиві відомості про можливість надати допомогу в придбанні

дефіцитного товару, для цього отримав від Ш. завдаток у доларах США. Використавши завдаток на власні потреби і не маючи наміру виконувати обіцяне, Б. з метою приховати вчинене шахрайство та з метою заволодіння майном і грошима Ш. та його родича Ю. організував та вчинив за попередньою змовою з іншими особами розбійний напад та вбивство вказаних осіб.

Дії Б. судом були кваліфіковані за ст. 93 п.п. “а”, “г”, “ж”, “і” КК України 1960 р., як умисне вбивство з корисливих мотивів двох осіб, вчинене з метою приховати раніше скоєний злочин — шахрайство та полегшити вчинення розбою за попереднім зговором групою осіб [20].

Даючи оцінку вказаному рішення, зауважимо, що ми не заперечуємо правильність кваліфікації злочину, вчиненого Б., одночасно як умисного вбивства з корисливих мотивів та вбивства з метою приховати раніше скоєний злочин. Відзначимо, що корисливий мотив існує в двох іпостасях: проявляється як у прагненні не повертати гроші, так і у намірі заволодіти іншими матеріальними цінностями. Також можна говорити про існування при вбивстві мети приховати раніше вчинений злочин (шахрайство), оскільки, як вбачається з обставин справи, така мета виникла вже після закінчення корисливого злочину. Водночас ми не вбачаємо підстав для інкримінування такої ознаки, як мета полегшити вчинення іншого злочину (розбою), — аргументи для такого висновку наведені нами вище.

Отже, одночасна кваліфікація умисного вбивства однієї особи за п.п. 6 та 9 ч. 2 ст. 115 КК України, на нашу думку, можлива лише у тих випадках, коли існує реальна сукупність обтяжуючих обставин, про які йдеться у цих пунктах.

Цілком очевидно, що врахування зазначених критеріїв розмежування окремих різновидів умисного вбивства на практиці, на нашу думку, буде сприяти правильному й однаковому застосуванню законодавства при розгляді цієї категорії справ.

Список використаних джерел

1. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах (за станом на 1 лютого 1995 року) [Текст] // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1995. — № 1 — 472 с.
2. Про внесення змін і доповнень у деякі постанови Пленуму Верховного Суду України : постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.12.1997 р. № 12 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 1997. — № 4 (6) — С. 17–33.
3. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1963–2008 рр. [Текст] / [упоряд. : Гуророва Н. О., Житний О. О.]. — [вид. п'яте, зі зм. та доп.]. — Х. : Одиссей, 2009. — 544 с.
4. *Зелинский, А. Ф.* Криминальная психология [Текст] : [научн.-практ. изд.] / А. Ф. Зелинский. — К. : Юринком Интер, 1999. — 240 с.
5. *Волков, Б. С.* Мотив и квалификация преступлений [Текст] / Б. С. Волков. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1968. — 166 с.
6. *Дідківська, Н. А.* Кримінальна відповідальність за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Н. А. Дідківська. — К., 2005. — 18 с.
7. *Мамчур, В. М.* Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового чи громадського обов'язку [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мамчур Віталій Миколайович. — К., 2002. — 207 арк.
8. *Андреева, Л. А.* Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах [Текст] / Л. А. Андреева. — СПб : [5. в.], 1998. — 56 с.
9. *Давидович, І. І.* Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Давидович Ірина Ігорівна. — К., 2007. — 252 арк.
10. *Даньшин, И. Н.* Уголовно-правовая охрана общественного порядка [Текст] / И. Н. Даньшин. — М. : Юрид. лит., 1973 — 199 с.

11. Власов, В. П. Мотивы, цели и умысел при совершении хулиганских действий [Текст] / В. П. Власов // Вопросы борьбы с преступностью : [сб. науч. тр.]. — М., 1975. — Вып. 23. — С. 120–138.
12. Скляров, С. В. Вина и мотивы преступного поведения [Текст] / С. В. Скляров. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 326 с.
13. Осадчий, В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності [Текст] : [монограф.] / В. І. Осадчий. — К. : Атіка, 2004. — 336 с.
14. Белокуров, О. В. Квалификация убийств (ст. 105 УК РФ) [Текст] : [учеб. пособ.] / О. В. Белокуров. — М. : Юрист, 2004. — 251 с.
15. Попов, А. Н. Убийство при отягчающих обстоятельствах [Текст] / А. Н. Попов. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. — 1100 с.
16. Бородин, С. В. Преступления против жизни [Текст] / С. В. Бородин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. — 467 с.
17. Короленко, М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / М. П. Короленко. — К., 2002. — 18 с.
18. Дідківська, Н. А. Умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення [Текст] / Н. А. Дідківська // Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 1 (53). — С. 40–44.
19. Борзенков, Г. Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья [Текст] : [учеб.-практ. пособ.] / Г. Н. Борзенков. — М. : Зерцало-М, 2005. — 144 с.
20. Справа № 1–7/2001 [Текст] / Архів Апеляційного суду Київської області.

Надійшла до редакції 01.02.2013

Бережной С. Д. Соотношение умышленного убийства из корыстных побуждений с другими видами умышленного убийства при отягчающих обстоятельствах

Исследуется вопрос уголовной ответственности за умышленное убийство из корыстных побуждений и отличие его от других разновидностей умышленного убийства при отягчающих обстоятельствах. Анализируется мотив умышленного убийства как обязательного признака преступления, предусмотренного ч. 2 ст. 115 Уголовного кодекса Украины. Приведены отличительные критерии разграничения отдельных видов умышленного убийства.

Ключевые слова: умышленное убийство, корыстный мотив, хулиганский мотив, цель преступления, квалификация преступлений.

Berezhnyi, S. D. Correlation of Murder of Mercenary Motives with other Kinds of Murder with Aggravating Circumstances

The question of criminal responsibility for the murder of greed and its distinction from other kinds of murder with aggravating circumstances is investigated. The motive of murder is analyzed as mandatory elements of a crime under part 2 art. 115 of Criminal Code of Ukraine. Distinctive criteria of differentiation of individual species intentional murder are given.

Keywords: intended murder, selfish motive, hooligan motives, objective of a crime, qualification of crimes.

